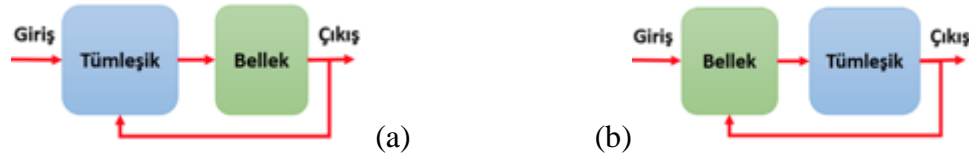

FPGA'LERLE TÜMLEŞİK VE ARDIŞIL DEVRE TASARIMI

Tümleşik devreler ile çok önemli sayısal devreler tasarlanabilmesine rağmen bellek birimi olmadığı için devrenin çıktıları kaydedilip tekrar kullanılamaz. Tümleşik devrelere ek olarak içinde belleği olan devrelere sıralı (ardışıl) devreler denir. Hafıza sayesinde devre içindeki sonuçlar (varsa ara sonuçlar) kaydedilip tekrar kullanılabilir. Çıktıları yalnızca giriş değerleri ile belirlenen tümleşik devreden farklı olarak, bir ardışıl devre hem giriş değerlerinin hem de kaydedilen ara sonuçların bir fonksiyonudur. Başka bir ifadeyle, ardışıl devrenin şimdiki durumu bir önceki durumuna ve giriş sinyaline bağlıdır. Şekil 1a ve 1b'de tipik ardışıl devrelerin blok şemaları verilmiştir. Sıralı devrelere örnek: sayıcılar, sonlu durum makineleri vb.

Şekil 1- *Tipik ardışıl devreler tümleşik devrelerle bellek ünitelerinin birleşiminden oluşur. a) Bellek birimi tümleşik devreden sonra yerleştirilmiş b) Bellek ünitesi kombinasyonel devrenin öncesine monte edilmiş.*

Yukarıdaki şekil incelendiğinde, sıralı devrelerde saklama ünitesi ile tümleşik devre farklı şekilde yerleştirilebildiği görülür. Şekil 1a'da, giriş sinyalleri tümleşik birimde işlendikten sonra belleğe kaydedilir. Şekil 1b'de ise, Girişler önce kaydedilir sonra tümleşik devrede işlenir.

Sıralı devrelerde tümleşik devrelerle bellek birimlerinin uyumlu çalışabilmesi için bir osilatöre ihtiyaç vardır. Ayrıca osilatör karmaşık sıralı devrelerde bulunan modüllerin senkronize çalışması için gereklidir. Bu nedenle bir ardışıl devrede dahili veya harici kare sinyal üreten bir osilatör bulunur.

Tümleşik ve ardışıl devreler FPGA'ler kullanılarak basitçe tasarlanabilir. Bu döküman, Altera Firmasının DE0 serisi FPGA geliştirme ünitesine göre hazırlanmış deney için gerekli bilgileri içermektedir. Bu deney müfredata uygun olarak öğrencilerin *Sayısal Tasarım* dersini daha iyi anlayabilmeleri amacıyla hazırlanmıştır.

Deneyde ModelSim ve Altera'nın *Quartus II* uygulamaları kullanılacaktır. Bu yazılımların kullanımına kısa bir şekilde değinilecektir. Öğrencilerin laboratuvara gelmeden önce ModelSim ve Quartus II yazılımları hakkında genel bilgiye sahip olmaları tavsiye edilir.

1. Deney Hakkında

Deneyde DE0 geliştirme kiti üzerindeki devre elemanları kullanılarak basit bir tahmin oyunu tasarlanacaktır.

Bu deney birden çok aşamadan oluşmaktadır. Bunlar

- 1- VHDL donanım dilinin yapısının incelenmesi
- 2- VHDL’de sayıcı tasarımı
- 3- Sonlu durum makinelerinin dizaynı.

2. VHDL Donanım Dilinin Yapısı

VHDL donanım tanımlama proje dosyaları temelde 4 bölümden oluşur.

- a) Başlık bölümü: projenin genel bilgilerinin verildiği açıklama satırlarının bulunduğu kısımdır. Ayrıca VHDL dilinde yorumlar çift tire (--) den sonra yapılır.
- b) Kütüphane ve paketlerin eklendiği bölüm:
- c) Devre elemanının adı ve portlarının tanımlandığı kısım.
- d) Port tanımı yapılan devre elemanının mimarisinin bulunduğu kısım. Aşağıda bir VEYA kapısı için VHDL kodu verilmiştir.

```
-----  
-- Veya kapisi  
-- standart iki girisli Veya kapisi tasarimi  
-- Giris(ler): a, b  
-- Cikis(lar): f  
-----
```

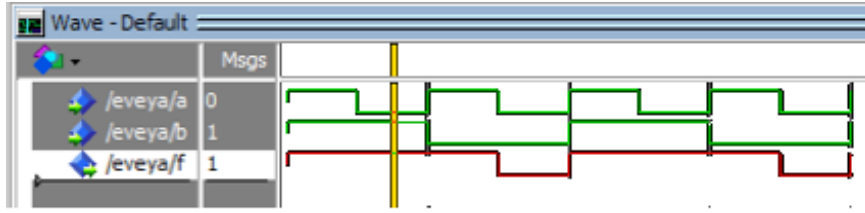


```
Library IEEE;  
Use IEEE.std_logic_1164.all;
```

```
Entity eVeya is -- devre elemani adi  
Port ( a: in std_logic; -- giris ve cikis portlari  
       b: in std_logic;  
       f: out std_logic );  
End eVeya;
```

```
Architecture Behv of eVeya is  
Begin -- a ve b girisleri Veya islemine giriyor  
      f <= a or b; -- ve sonuc f cikisina yaziliyor  
End Behv;  
-----
```

VEYA kapısının ModelSim uygulamasında simülasyonunun sonucu Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2- ModelSim uygulamasında Veya kapısının simülasyonu.

3. Durum Makineleri

Trafik Lambası için geliştirilen durum makinesinin VHDL kodu aşağıda verilmiştir.

Type tDurumlar is (KRMZ, SAR, YSL);

Signal dSimdi, dSonra: tDurumlar := KRMZ;

Process(s, r) - - Beklenen sinyaller

Begin

CASE dSimdi IS - - Durum makinesi

When KRMZ =>

dSonra <= SAR;

When SAR =>

dSonra <= YSL;

When KYBT =>

dSonra <= KRMZ;

End case;

End Process;

Process(s) - - Durumu guncellemek icin Process

Begin -- durumu guncelleme

if s' event and s = '1' then

dSimdi <= dSonra;

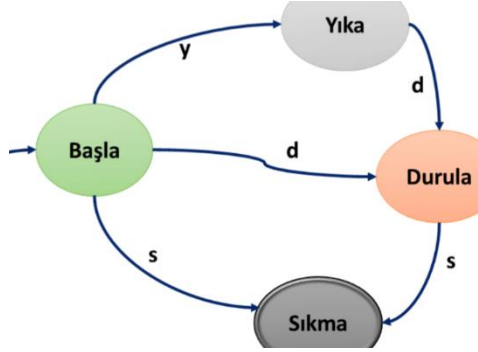
end if;

End Process;

Basit Bir Çamaşır Makinesi Tasarımı

Karmaşık sıralı devreler bir kaç evreden oluşabilir. Her bir evreyi SDM'de bir durumla ifade edebiliriz. Bu tip ardışıl devreler, içinde bulunduğu durum bilgisini kullanarak bir sonraki durumda ne yapılacağını bilir. Bir sıralı devre tasarlanırken, öncelikle, tasarımcı tarafından devrenin durumlarının belirlenmesi gerekir.

Durum makineleri, akış diyagramlarına benzer bir şema/graf ile gösterilir. Şekilde basit bir çamaşır makinesi için geliştireceğimiz durum makinesinin şeması verilmiştir. Grafa baktığımızda bu makinede dört durum bulunmaktadır ve durumlar arası geçişleri gösteren beş ok vardır.

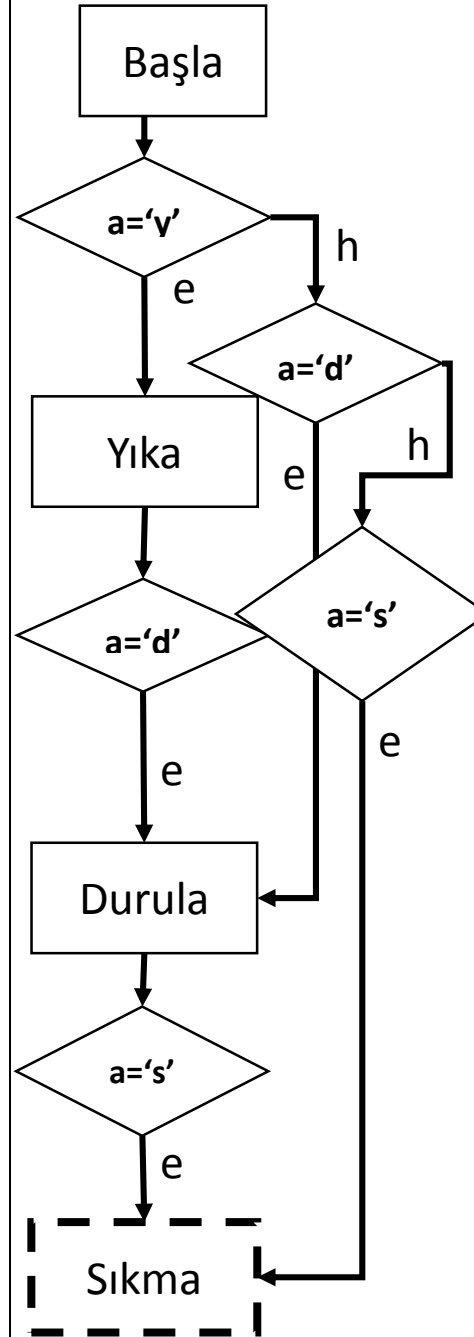

Şekil incelendiğinde ilk durum olan 'Başla', boşluktan gelen bir ok ile gösterilmiştir. 'Sıkma' durumu makinenin son evresidir. Geçişler üzerindeki harflerle verilen etiketler makinenin alfabesinde olan karakterlerdir ve bir durumdan diğerine geçmek için okunması gereken sembollerdir.

Durumları belirlenen SDM'nin durumlar arası geçiş tablosunun oluşturulması devrenin tasarım süresini kısaltan bir yöntemdir. Yanda verilen tablo, yukarıda grafi verilen makinenin durum geçişlerini özetleyen tablodur. Örneğin makine 'başla' durumunda ise ve giriş portundan 'y' sembolü okunmuşsa makinenin yeni durumu 'Yıka' olacaktır.

Durum	Okunan Değer	Yeni Durum
Başla	y	Yıka
Başla	d	Durula
Başla	s	Sıkma
Yıka	d	Durula
Durula	s	Sıkma

Yan tarafta VHDL kodu verilen durum makinesinde, iki bitlik A girişinden semboller kodlanmış olarak okunuyor. Yıkama komutu için y= '00', durulama için d = '01', ve son olarak sıkma komutu için s='10' kodları belirlenmiştir. Makinenin durumuna göre ve A portundaki bilgiye göre makine durumunu güncellemektedir. Devrenin portunda tanımlanan f çıkış portu makinenin işlemini bitirip bitirmediğini gösteren değerdir. Makinenin çalışır durumda olduğu 'başla', 'yıka', ve 'durula' evrelerinde f portuna '0' yazılmakta, 'sıkma' durumuna geçildiğinde ise çıkışa '1' aktarılmaktadır.

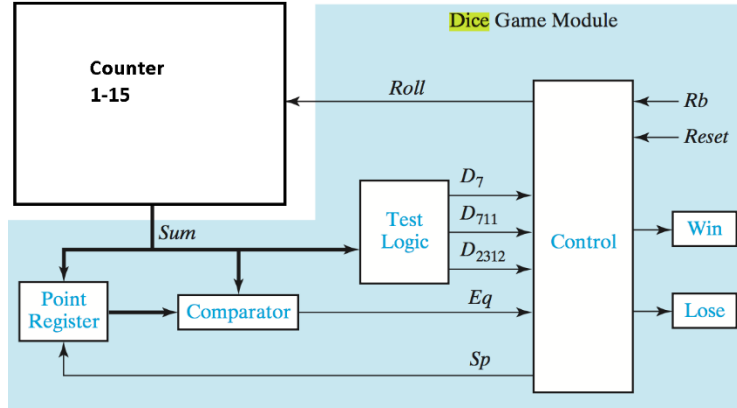

-- Basit Camasir makinesi icin
-- Sonlu Durum Makinesi (SDM)
-- 4 Durumlu: BSL, YK, DRL, SKM
-- okunan semboller: y='00', d='01', s='10'.

Library IEEE;
 Use IEEE.std_logic_1164.all;
 Entity eSDM is
 Port(s : in std_logic; -- saat
 A : in std_logic_vector(1 downto 0);
 f : out std_logic);
 End eSDM;

Architecture **Behv** of eSDM is
 -- Durumlar icin tip tanimi.
 Type tDurumlar is (BSL, YK, DRL, SKM);
 Signal dSimdi : tDurumlar := Bsl ; -- ilk durum
 Begin
 Process(s) -- Durum makinesi
 Begin
 If(Rising_edge(s)) then
 Case dSimdi is
 When **BSL** => -- y girişi
 If(A="00") Then -- bitmedi
 f <= '0'; dSimdi <= YK;
 Elsif(A="01") Then -- d
 f <= '0'; dSimdi <= Drl;
 Elsif(A="10") Then -- s
 f <= '0'; dSimdi <= SKM;
 End if;
 When **YK** =>
 If(A="01") Then -- d
 f <= '0'; dSimdi <= DRL;
 End if;
 When **DRL** =>
 If(A="10") Then -- s
 f <= '0'; dSimdi <= SKM;
 End if;
 When **SKM** => f <= '1'; -- BITTI
 End Case;
 End if; -- her saat sinyalinde
 End process;
 End **Behv**;

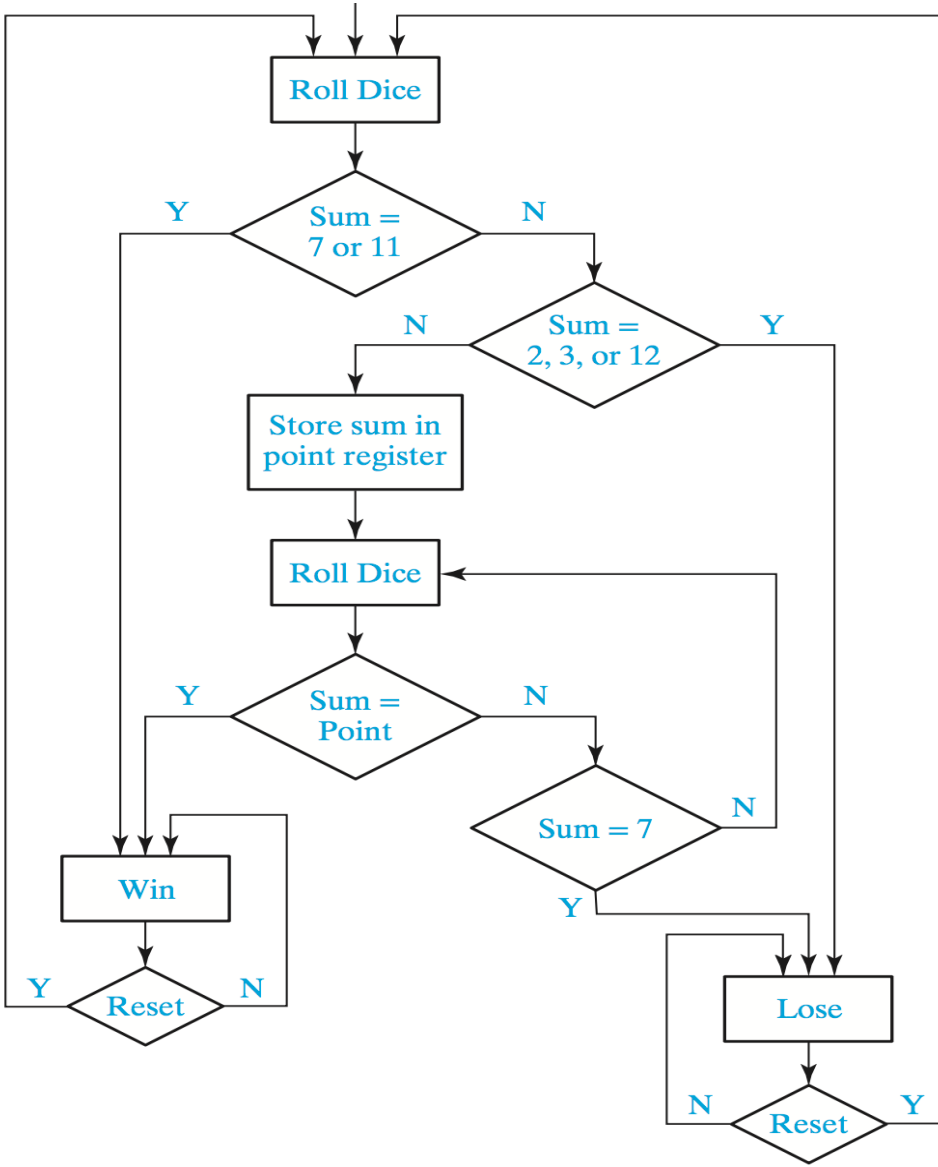
4. Tahmin Oyunu

Şekil 3- Tahmin oyununun devre şeması.

Tahmin oyununun blok şeması yukarıda verilmiştir. Tahmin oyununda 3 giriş (reset, Rb- say butonu-, ve saat) ve 3 çıkış bulunmaktadır. İlk durumda Kyt saklayıcısında herhangi bir değer yoktur. Reset butonuna basılarak istenildiği zaman devre ilk durumuna getirilir. Say butonu ile sayıcı aktif hale gelir ve sistem frekansına bağlı olarak sayma devam eder. Say butonundan el çekildiğinde Oyun için hazırlanan durum makinesi, içinde bulunduğu duruma göre gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Tahmin oyunu için hazırlanan VHDL kodu aşağıda verilmiştir. Durum makinesinin içindeki bazı kısımlar öğrenciler tarafından doldurulacaktır.

- 1- Tahmin oyununda say butonuna (Rb) basılınca sayıcı hızla saymaya başlar.
- 2- Buton bırakılınca, ilk denemede eğer sayıcı değeri 7 veya 11 ise oyuncu tahmin oyununu kazanır, yok eğer sonuç 2, 3, veya 12 ise oyunu kaybeder. Eğer elde edilen ilk sonuç bu değerlerden birisi değilse bu değer saklanır.
- 3- Oyun bitinceye kadar sayma butonuna tekrar tekrar basılarak saklanan ilk değer tahmin edilmeye çalışılır. Eğer sayıcı değeri herhangi bir durumda 7 olursa oyuncu oyunu kaybeder.

Şekil 4- ModelSim uygulamasında Veya kapısının simülasyonu.

Tahmin oyununun durum makinesi yukarıda verilmiştir. Verilen bilgiler ışığında sizden tahmin oyunu için verilen VHDL kodunun boş bırakılan yerlerini doldurmanızdır.

---Tahmin Oyununun VHDL Kodu

Library IEEE;

Use IEEE.STD_LOGIC_1164. all;

Use IEEE.STD_LOGIC_ARITH. all;

Use IEEE.STD_LOGIC_UNSIGNED. all;

Use IEEE.NUMERIC_STD.ALL;

Entity eOyun is

port (btnsay, r, s: in bit;

kazan, kaybet: out bit;

F: out std_logic_vector(3 downto 0));

end eOyun;

Architecture Oyun of eOyun is

signal say: bit;

signal Tplm : std_logic_vector(3 downto 0):="0000"; - - sayici

signal Kyt : std_logic_vector(3 downto 0):="0000";

TYPE tDurumlar is (BSL, KZN, KYBT, DVM);

Signal dSimdi, dSonra: tDurumlar := BSL;

Begin

F <= Tplm;

Process(btnsay, r, Tplm, dSimdi) - - Beklenen sinyaller

Begin

sakla, say, kazan ve kaybet sinyallerini sıfırla

CASE dSimdi IS - -Durum makinesi

When BSL =>

Bu durumda eğer btnsay butonuna basılmışsa saymaya devam edilir.

Yok eğer tplm degeri 7 veya 11 ise KZN durumuna geç

Yok eğer toplam deger 2,3 veya 12 ise KYBT durumuna geç

Değilse sakla sinyalini set et ki ilk degerin kaydetmesini sağla ve DVM durumuna geç.

When KZN =>

Kazandınız: kazan çıkışını set et

Eğer reset tuşuna basılmışsa BSL durumuna geç

When KYBT =>

Kaybettiniz: kaybet çıkışını 1 yap.

Eğer reset tuşuna basılmışsa BSL durumuna geç

When DVM =>

Bu durumda eğer btnsay butonuna basılmışsa saymaya devam edilir.

Yok eğer Tplm = kayit ise kazandınız durumuna geç

Yok eğer Tplm = 7 ise kaybettiniz durumuna geç

End Case;
End Process;

-- saat sinyalinin yükselen kenarında önceki bilgiyi sakla ve durumu değiştir.

Process(s)

Begin -- Kyt' e sakla

If s' event and s = '1' then

dSimdi <= dSonra; -- Durumu guncelle

If sakla = '1' then -- ilk deger saklanir

Kyt <= Tplm;

End if;

If btnsay = '1' then

If Tplm = "1111" then

Tplm <= '1';

Else

Tplm <= Tplm + '1';

End if;

End if;

End if;

End process;

End Oyun; -- Oyun sonu

Sayıcı Tasarımı

Yukarıda VEYA kapısı için hazırlanan devrede kaydedici ünite (register) bulunmadığı için bir tümleşik devredir. Sayıcı gibi bilgi saklayıp daha sonra kullanan devreler için bir bellek birimi gerekmektedir. Bu uygulamada VHDL donanım tanımlama dilini kullanarak bir sayıcı tasarımını öğreneceğiz. Sayıcı devresi için aşağıda verilen adımları gerçekleştiriniz.

1. ModelSimde yeni bir proje oluşturunuz ve projeye uygun bir isim veriniz (örneğin Sayıcı gibi).
2. Kütüphane ve paketleri belirtiniz.
3. Uygun bir Entity adı (eSayıcı gibi) verdikten sonra port tanımını yapınız
 1. s: saat sinyali, (1bit giriş)
 2. r: reset sinyali, (1bit giriş)
 3. F: sayıcı çıkışı (4bit).

Sayıcı devresinin eleman tanımı aşağıdaki gibi olabilir.

Entity eSayıcı is -- devre elemanı adı

Port(s, r: in std_logic; -- giriş ve çıkış portları

F: out std_logic_vector(3 downto 0));

End eSayıcı;

4. Projenin mimari kısmını process içinde her saat sinyalinde sayıcıyı bir artacak şekilde oluşturunuz.
5. Projeyi derleyiniz, varsa hataları gideriniz ve devrenin simülasyonunu yapınız.

Deney Uygulama Adımları

1. Yeni bir proje oluşturunuz.
2. Kodunuzu derleyiniz.
 1. Derlemede karşılaştığınız hataları açıklayınız.
3. Xilinx ve Altera (Quartus) uygulamaları kullanılan FPGA'in teknolojisine bağlı olarak hazırlanan projenin genel özelliklerini belirtmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak aşağıdaki sorulara cevap veriniz.
 1. Devrenizde kaç mantık elemanı kullanılmaktadır?
 2. Devrenizin maksimum çalışma frekansı (F_{max}) nedir?
 3. Kodunuzun 4-bitlik versiyonunu derleyip RTL Viewer yardımıyla devrenin şemasını elde ediniz.
4. Devrenin simülasyonunu yaparak devrenizin doğru çalıştığından emin olunuz.
5. Devrenizi FPGA kartına yükleyiniz ve çalışmasını test ediniz.

Alıştırma projeler

Deney tamamlandığında deney grubundaki öğrenciler aşağıdaki örnek alıştırmalardan bir tanesini yaparak deney raporuna eklemelidir.

1. Standart VE Kapısı
2. 3 girişli VEYA kapısı
3. Toplama / çıkarma devresi
4. Çoklayıcı / tekleyici
5. Kodlama / çözümleme
6. Flip-flop
7. Mantıksal işlemler
8. Sağa / sola kaydırıcı
9. Aritmetik sağa / sola kaydırıcı
10. Çevirme devresi